

A. Stengers-Limet, *Une fiscalité particulière dans les anciens Pays-Bas. Les terres franches* (Standen en Landen LXXXIV; Kortrijk-Heule: UGA, 1985, 515 blz., Bfl750,-, ISBN 90 6768 126 1).

Tegen het einde van de achttiende eeuw waren er in West-Europa tal van gebiedjes waarvan de heren of bewoners een uitzonderingspositie ten opzichte van het hen omringende land pretendeerden. Zij claimden soevereiniteit, rijksonmiddellijkheid of minstens een aantal traditionele vrijheden en vrijdommen. Deze enclaves vond men veelal in grensgebieden waar machtige heren elkaar de suprematie betwistten. Napoleon en zijn revolutionaire voorgangers hebben er korte metten mee gemaakt. De nieuwe staatsvorming, gebaseerd op zogenaamde volkssoevereiniteit kon dergelijke excepties niet velen.

De grensgebieden van de voormalige Zeventien Nederlanden waren rijk aan dergelijke 'vrije gebieden'. Mevrouw Stengers heeft er een intensieve studie van gemaakt, die haar oorsprong vindt in een licentiaatsverhandeling welke zij in 1943 aan de Universiteit van Luik heeft bewerkt — hoewel geen 'thèse' toch een levenswerk. In haar boek, dat pas vier jaar na verschijnen in handen van deze recensent kwam, wijdt mevrouw Stengers aandacht aan de *terres franches* die sinds ongeveer 1634 door de Spaanse administratie werden erkend. Het zijn er vele tientallen, waarvan de rechtstitels van apartheid nogal uiteenliepen: soevereiniteit, onafhankelijkheid ten opzichte van de Nederlanden, onafhankelijkheid maar erkenning van een leenband, en dergelijke meer. De daaruit voortvloeiende consequenties liepen uiteen. Soms claimde men een eigen, onafhankelijke jurisdictie of niet-toepasbaarheid van algemene plakkaten, dan weer koesterden enclaves het asielrecht. Maar vooral hamerde men graag op vrijdom van belastingen. Uit de middeleeuwen zijn al voorbeelden van erkenning van dergelijke exempties door heren en vorsten bekend.

Dankzij een langdurig en onvoorstelbaar omvangrijk archief-onderzoek heeft schrijfster vele *terres franches* zelf teruggevonden. Zo heeft zij op grond van gemeenschappelijke kenmerken categorieën kunnen formuleren. Vele pretenties van immuniteiten blijken pas te zijn ontstaan tegenover de drukkende belastingpolitiek van Karel de Stoute en later van de Habsburgers, toen de Zuidelijke Nederlanden een strijdtoneel waren (en bleven). Pas in het begin van de zeventiende eeuw komen de, erkende, enclaves administratief aan het licht als de Spaanse financiële autoriteiten een gemeenschappelijke ontvanger aanstellen. De *terres franches*, die immers niet in de gewestelijke Staten vertegenwoordigd waren, droegen bijgevolg niet mee in de beden. Zij moesten zich echter laten welgevalen dat zij rechtstreeks werden aangeslagen door de centrale regering, met name als het ging om inkwartieringen en andere oorlogslasten.

Zoals de titel van haar boek aangeeft, heeft mevrouw Stengers de fiscaliteit als uitgangspunt van haar studie gekozen. De meeste aandacht besteedt zij dan ook aan de werkwijze van de fiscale administratie voor de *terres franches* en van de individuele ontvangers, zowel tijdens het Spaanse als tijdens het Oostenrijkse bewind. Schrijfster signaleert het verdwijnen van enclaves — bijvoorbeeld in streken die aan Frankrijk werden afgestaan — en zij geeft beknopte sociaal-economische schetsen van de overblijvende *terres franches*. Een gedetailleerde index (479-515) en een uitslaande kaart maken identificatie en oriëntatie binnen deze doorwrochte studie optimaal mogelijk.

A. H. Huussen jr.

D. G. Shomette, R. D. Haslach, *Raid on America. The Dutch Naval Campaign of 1672-1674* (Studies in Maritime History; Columbia: University of South Carolina Press, 1988, xiii + 386 blz., \$32.95, ISBN 0 87249 565 5).

Sedert de lagere school is menig Nederlander ermee bekend dat New York vroeger Nieuw Amsterdam heeft geheten. Daarmee houdt meestal de kennis op. De Engelsen veroverden in 1665 de nederzetting aan de Hudson en behielden haar bij de vrede van Breda in 1667. Weinig bekend is evenwel dat een klein eskader oorlogsschepen uit Zeeland en Amsterdam in 1673 deze verovering ongedaan heeft gemaakt en New York omdoopte in Nieuw Oranje. Het duurde slechts kort, want in de Republiek bestond maar weinig interesse voor deze matig renderende bezitting (hooguit f40.000,-, per jaar). Bij de vredesonderhandelingen in februari 1674, die de derde Engelse oorlog zouden afsluiten, werd Nieuw Nederland zonder aarzeling opgegeven. Er was ook weinig tijd geweest om de herovering militair te consolideren. Het bericht had de Republiek pas in het late najaar van 1673 bereikt en was voor iedereen een complete verrassing geweest. Het enige oorlogsschip dat uiteindelijk naar de Hudson vertrok, had de vredesbepalingen aan boord en de instructie Nieuw Oranje te ontruimen, hetgeen in november 1674 gebeurde.

Een kortstondige periode van Nederlands machtsvertoon in Noord-Amerika. Het was ook de laatste maal dat het gebeurde. Maar het was in feite een niet gepland machtsvertoon. Twee eskadertjes oorlogsschepen waren onafhankelijk van elkaar uit de Republiek in december 1672 vertrokken: het een uit Amsterdam onder leiding van Jacob Binckes, het ander uit Zeeland onder Cornelis Evertsen (de Duivel). Binckes zou na een konvooireis naar Cadiz op jacht gaan naar Engelse en Franse buit in het Caraïbisch zeegebied. Evertsen had nog ambitieuzer instructies: het verschalken van de Engelse Oostindische retourvloot bij het verversingseiland St. Helena. Indien dit niet lukte moest hij de toestand bij Suriname en Cayenne opnemen en buit zoeken op een tocht van West-Indië naar de visgronden bij Newfoundland. Een herovering van New York stond bij geen van beide commandanten in de instructie vermeld.

Evertsen kwam zelfs niet aan het begin van uitvoering van de plannen bij St. Helena toe. Tot groot misnoegen van zijn Zeeuwse opdrachtgevers, die hun vrijwel lege kas met buitgeld wilden vullen. Al bij de Kaap Verdische eilanden passeerde hem een veel sterker Engels eskader, op weg naar hetzelfde doel en het gemunt hebbend op de retourvloot van de VOC. Wellicht iets te lichtvaardig schakelde Evertsen op het Westindisch alternatief over. Cayenne kon niet veroverd worden, Suriname was nog in Zeeuwse handen en vervolgens op rooftocht bij de Bovenwindse eilanden ontmoette hij de schepen van Binckes. Er werd besloten verder gezamenlijk te opereren; het commando zou van week tot week rouleren. Op het westelijk halfrond was zo een scheepsmacht van betekenis ontstaan, één waarop de tegenstanders niet waren voorbereid. In de Engelse koloniën op de oostkust van Amerika veroorzaakte zij grote paniek.

De onbekendheid in hun eigen land van de activiteiten van Binckes en Evertsen en de drang de gevolgen ervan in de Engelse koloniën te willen uitzoeken, waren voor de twee Amerikanen Shomette (verbonden aan de Library of Congress en auteur van boeken over zeerovers en scheepswrakken in Amerikaanse wateren) en Haslach (tot voor kort werkzaam bij de Nederlandse ambassade in Washington en auteur van *Nishi, no kaze hare*, de Nederlands-Indische Inlichtingendienst tegen Japan) de drijfveren te zamen het boek *Raid on America* te schrijven. En met een goed resultaat. Zij slaagden erin een prettig leesbaar en goed gedocumenteerd boek te maken. Zij werden daarbij wel geholpen door het feit dat de Zeeuwse archivist C. de Waard in 1928 als deel 30 van de Werken van de Linschoten-Vereeniging liet verschijnen: *De Zeeuwsche expeditie naar de West onder Cornelis Evertsen den Jonge 1672-1674*. De Waard